

роботи студентів, їх «спілкування» з представниками інших епох, культур, смислів стають авторські тексти-твори, створені у контексті діалогу з цією культурою або у міжкультурному діалозі. Серед творчих завдань є і такі, що виконуються у режимі діалогічного спілкування з представниками різних авторських наукових, філософських, політичних, культурних шкіл. Особливу роль відіграють також лекції-діалоги та семінари-діалоги (коли в діалог зі студентами вступають найбільш відомі представники світового та вітчизняного соціуму та наукового загалу).

В.І. Павлов

СПЕЦИФІКА ВИЯВІВ ІДЕНТИЧНОСТІ В ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Для того щоб точніше визначити ситуацію та чинники, що актуалізували проблеми ідентичності, потрібно, насамперед, з'ясувати специфіку такого явища, як глобалізація. Цей термін набув особливої популярності з середини 90-х років минулого століття і поступово витіснив всі інші терміни, що характеризують глобальні процеси сьогодення. Втім, уявлення про глобалізацію як про деякий загальносвітовий процес інтеграції економічних, фінансових, соціокультурних аспектів життєдіяльності країн світу потребує принаймні уточнення, оскільки маємо не просто суцільну й однозначну глобалізацію, а декілька різних процесів, які переплітаються, взаємодоповнюють один одного, а іноді мають і протилежне спрямування. Досить часто глобалізацію плутають з вестернізацією та своєрідним культурним імперіалізмом або з глобальними проблемами сучасності. Однак те, що сьогодні позначають терміном «глобалізація» має дещо іншу специфіку, і тому було б недоречно ставити знак рівності між загальносвітовими проблемами індустріального періоду розвитку і глобалізацією.

Нового типу глобалізація виникла в умовах переходу людства до інформаційної економіки та в період становлення постіндустріального суспільства. Основні чинники цієї нової хвилі глобалізації полягають у тому, що завдяки інформаційним мережам майже весь світ зв'язується через технології, людей і корисні функції таким чином, що утворюється своєрідна глобальна система. Вона проникає в усі країни, в усі культури, на всі території, в усі комунікаційні потоки та в усі фінансові мережі, безупинно обстежуючи планету у пошуках нових можливостей для отримання прибутку. Але характерно, що глобалізація буде це робити вибірково, поєднуючи значущі для неї сегменти та нехтуючи тими місцями й людьми, які вже вичерпали свої можливості або є нецікавими для неї на даний момент. Зрештою, маємо не суцільну глобалізацію, а різкий поділ країн світу на тих, хто вже долучився до інформаційно-мережевого світу, і тих, хто залишився за його межами і є приреченим на довічне перебування

на периферії. Отже, як зазначає М. Кастельс, основними ознаками глобалізації є утворення нової реальності з новою соціальною структурою, специфічною економікою та особливою віртуальною культурою.

Проблема глобальних трансформацій світового порядку набула особливої актуальності в 90-х роках ХХ ст. у зв'язку з появою тенденцій до зростання та злиття економічних, технологічних, інформаційних процесів між країнами усього світу. Глобальна взаємозалежність суспільств у різноманітних сферах співіснування створювала враження наявності певної тенденції, яка має поширитися на весь світ, і всі країни будуть разом рухатися в одному, загалом у прогресивному, напрямі.

Сам термін „глобалізація” виник і набув поширення в середині 80-х років, і його застосування, в основному, пов'язують з іменем американського соціолога Р. Робертсона, який у 1985 р. дав тлумачення цьому поняттю, а згодом, у 1992 р., видав книгу під такою ж назвою. Теорія глобалізації робить наголос саме на масштабності тих змін, які охопили майже весь світ, а з іншого боку, начебто свідчила про потенціал західної моделі розвитку, яка визначає і уособлює цю тенденцію до глобалізації. Тож не дивно, що ця тенденція справляла враження активної експансії вестернізації. Особливого поширення ідеї глобалізації набули в період 90-х років, коли західний світ досяг значного економічного зростання, азіатський світ уповільнив свій розвиток внаслідок кризи, а посткомуністичні країни почали активно впроваджувати ринкову економіку.

Таким чином, слід наголосити, що справжня глобалізація постає в період становлення інформаційної економіки, тобто економіки, яка розвивається на основі інформаційних ресурсів (тому глобалізацію слід відрізнити не тільки від „вестернізації”, а й від „світової економіки”, про яку писав І. Валерстайн). Глобалізація проявляється також в залученні багатьох різноманітних чинників (починаючи з культури, освіти, світоглядних настанов і закінчуючи умовами життя й загальним розвитком особистості), що працюють на ефективність нової системи. Зрештою, маємо процес глобальної трансформації, яка торкається усіх сфер: економіки, політики, культури, існування людей, але яка не тотожна неконтрольованому поширенню західної культури (те, що називають вестернізацією).

Проте процес глобалізації не є безболісним і безконфліктним. Вона зачіпає усі аспекти життєдіяльності людей. Руйнується весь попередній звичний спосіб життя, відбувається злам у так званій „психосфері”, все більше людей відчувають психологічний неспокій. Глобалізація змінює соціокультурні, психологічні, моральні форми існування людей. Втрачається певна стабільність, визначеність індивіда в соціальному середовищі, розриваються сталі зв'язки і приналежність людини до певних різновидів ідентичностей. Відповідно зростає загальна невизначеність життя, що спричиняє розгубленість, оскільки у людей зникає впевненість,

переконаність у надійності навколишнього світу. Виникає своєрідний “світ без опори”, в якому важко визначити пріоритети і однозначні світоглядні орієнтири. Як зазначає Е. Гідденс, помилково вважати, що глобалізація стосується лише великих систем на кшталт світового фінансового порядку. Глобалізація – це не тільки про те, що “десь там”, про щось дистанційоване й надто віддалене від індивіда. Вона також стосується феномена “ось тут”, що впливає на інтимні і персональні сторони нашого життя.

Зрештою, значна кількість дослідників дотримуються думки, що глобалізація є суперечливим процесом, в якому втілюється принцип „тягни – штовхай”. Тобто вона не лише тягне догори, а й штовхає вниз, здійснюючи новий тиск на місцеву автономію. Вона збільшує кількість шансів для розвитку і одночасно сприяє появі загрозливих тенденцій, вона сприяє розвитку космополітичного світогляду і провокує відродження різного роду фундаменталізмів. Процес руйнування традиційних цінностей індустріального світу породжує зворотну тенденцію: відродження патріархальних ідентичностей, які здавалося б давно стали пройденим етапом. Тобто крах попередніх ідентичностей потребує формування нових ідентичностей, співвідносних глобалізаційним викликам. Глобалізоване інформаційне суспільство потребує нової ідентичності, і ця ідентичність формується в надрах мережевого суспільства.

Отже, цей процес постійної трансформації стосується передусім форм людської ідентичності, які відіграють неабияку роль у життєдіяльності людини, формують систему цінностей і, зрештою, надають сенс існуванню індивіду. Водночас розпад єдиної ідентичності, або такої, навколо якої можна побудувати раціональну соціальну систему, стає прикметою нашого часу. Саме тому пошуки нових форм ідентичності набувають у наш час особливого значення, особливо у зв’язку з тим, що глобалізація створює ситуацію невизначеності, розмиває попередні форми єдності, пропонує такий рівень свободи індивіда, який межує іноді з аномією. Тобто нововведення, інновації, викликані бурхливим розвитком інформаційних технологій, дають не лише нові шанси і можливості, але також підвищують ступінь ризиків, наслідки яких можуть позначитися на долі людства в цілому. До того ж глобалізація містить у собі не лише економічні, технологічні чи фінансові складові, але й трансформує культуру, спосіб життя людей, систему цінностей і настанов, що визначають становище людини в світі. Зокрема, глобалізація руйнує і трансформує традиційні форми ідентичності, і в людей зникає відчуття причетності до певного оточення, сталих та визначених цінностей і орієнтирів.

Таким чином, загальна тенденція, що позначає рух глобалізації, полягає якраз у тому, що руйнуються попередні ідентичності, які надавали індивіду значення і визнання. На рівні індивіда цей процес проявляється як „криза ідентичності”, що стала однією з провідних тем дослідження сучасних філософів і соціологів. При цьому втрачаються не лише

ідентичності, характерні для традиційного аграрного суспільства, а й ідентичності, сформовані на базі автономності чи суверенності суб'єкта, тобто сформовані в період розквіту індустріального суспільства.

Отже, в добу глобалізації ідентичність виступає не у вигляді причетності до сталих структур і спільнот, а як постійне самовідтворення. Однак це завдання виняткової складності, тому пошук ідентичності в добу глобалізації ще потребує свого теоретичного осмислення і вироблення практичних засобів для її формування.

А.Я. Сенченко

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ЦІННІСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЛЮДИНИ

Декілька слів щодо ціннісної концепції людини.

Перша теза: сутність активно–перетворюючого ставлення людини до світу виводиться з її родової потреби в самореалізації. З одного боку, ця потреба в поступальному розгортанні своїх сутнісних сил, їх соціальному прояві, з іншого боку – у збереженні своєї цілісності як природної істоти. Якщо з точки зору філософії сутність є внутрішня визначеність явища, то суспільна сутність людини є її внутрішньою, а не зовнішньою характеристикою. Відтак, соціальне життя стверджує і розвиває соціалізовані ще в антропогенезі специфічні людські родові якості. З цього випливає, що вирішення проблеми детермінації поведінки і діяльності людини виходить за рамки розуміння тільки її потреб і змушує розібратися у механізмах її самодетермінації.

Друга теза: людина має сутнісні сили до діяльності, цю потребу задовольняє в самореалізації. Йдеться про здатність людини до мислення, спілкування і перетворення реальності. Позитивний розвиток сутнісних сил утворює систему універсальних здібностей людини до цілісного, образного мислення, до колективного спілкування на основі співпереживання. Негативний розвиток сутнісних сил призводить до деформації універсальних здібностей, їх розпаду, знищення.

Третя теза: визнання потреби в самореалізації як внутрішнього спонукача активності вимагає розуміння доцільності цієї активності, що має якісний і кількісний вектор розвитку.

Діалектику людського життя становить «його скінченність і разом з тим нескінченність» (С.Л. Рубінштейн). Суб'єкт не є щось закінчене в собі, навпаки, він виступає як щось нерівне самому собі, як постійний «вихід за свої межі» (В.А. Лекторський). Вибираючи мету свого розвитку для здійснення самореалізації, людина тим самим детермінує своє справжнє. В іншому випадку, при безцільності життєдіяльності, людина потрапляє в стихію проявів у зовнішньому світі чужих цілей і бажань, сторонніх